

550 éve született Albrecht Dürer, a metsző

Vasné dr. Tóth Kornélia

550 éve született ifjabb Albrecht Ajtósi Dürer (Nürnberg, 1471. május 21. – Nürnberg, 1528. április 6.) magyar származású bajor festő, grafikus, könyvkiadó és művészetelméleti író, idősebb Ajtósi Albert aranyműves fia. Ősei a Gyula melletti Ajtósról (Eytas) származtak, a falu nevét mint nemesi előnevet használták. A korai reformáció, a német reneszánsz legismertebb képviselője hazájában és külföldön egyaránt. Portrék, oltárképek és más vallásos témájú festmények mellett számos műves rézkarcot, fametszetet, könyvillusztrációt és önarcképet készített.

Rajztehetsége már gyerekkorában megmutatkozott. 1486-ban belépett Michael Wolgemut német festő és grafikus műhelyébe, ahol alapos mesterségbeli képzést kapott: itt ismerte meg a fametszés technikáját. Részt vett a híres Schedelvilágkrónika elkészítésében, melynek kiadója a keresztapja, Anton Koberger volt. Ekkor ismerkedett meg a német késő gótika legnevesebb metszetkészítőinek munkáival, hatásukat tükrözik az ebben a korszakban készült rajzai. Első vándorútján Bazelben és Strasbourgan illusztrációkat készített néhány kiadványhoz, például 1494-ben Sebastian Brant *Bolondok hajója* című művéhez és Terentius komédiáihoz.

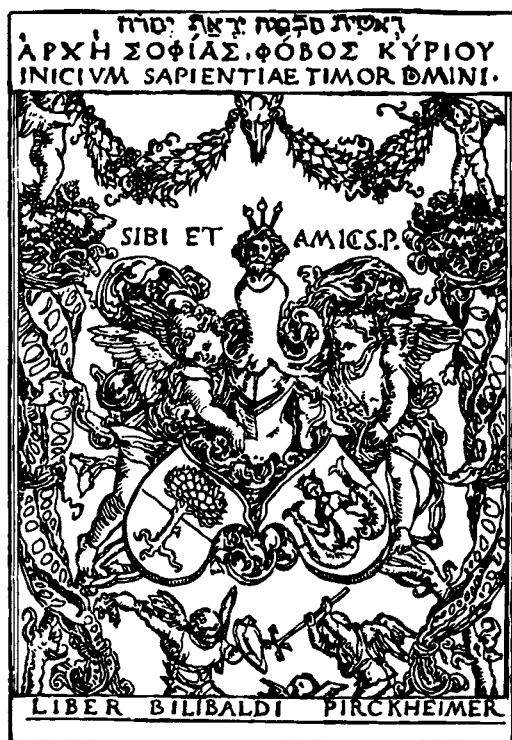
Első itáliai útján szerzett benyomásai meghatározták egész további művészetét. Már a Wolgemut-műhelyben látott itáliai metszeteket, le is másolt egy Mantegna-metszetet, olasz kártyákról készített másolatokat. 1500 körül kezdtek egyre inkább foglalkoztatni a művészetelméleti problémák. Megismerte az ókori elméleti írókat, köztük Vitruviust. Megpróbálta meghatározni a szép emberi test arányait, tanulmányokat készített. Ezek eredményeit összegzi az *Ádám és Éva* című metszet, amely teljesen szakít a gótikus formanyelvvvel.

1498-ban jelent meg a tizenöt fametszetből álló *Apokalipszis*-sorozat a *Jelenések könyvéhez*, melyen a művész vonalazott felülettel érzékeltette a fény-árnyék hatást. Egyszerre adta ki latinul és németül is, óriási sikert aratva. E fametszetei

még őrzik a késő gótika formai megoldásait. Még két hasonló nagyságú metszetsorozatot készített, *Mária élete* és *Nagy Passió* címmel.

Témavilága abból a felfogásából származik, mely szerint a művészet egyik legfőbb küldetése a bibliai történetek és a szentek életének megjelenítése. Többnyire Krisztus szenvedését, Mária és a szentek életét ábrázolta. Emellett foglalkoztatták az arcképek, melyeket nagy jelentőségű személyekről – Rotterdami Erasmusról, Bölcs Frigyesről, Willibald Pirckheimerről, Michael Wolgemutról – készített.

A 15. században virágzó német rézmetsző művészet Dürer működésével érte el csúcspontját.

1. ábra. Willibald Pirckheimer könyvjegye (grafikus: A. Dürer)

Több mint száz rézmetszetet készített, s ezeken a szürke különböző árnyalataival szinte festői hatást ért el. Híres rézmetszetei a *Melankólia*, a *Szent Jeromos és A Lovag*, a *Halál és az Ördög* című grafikák.

1512 februárjában ismerkedett meg a Nürnbergben időző I. Miksa (1459–1519) német-római császárral, aki támogatta a könyvnyomtatást, és a művészetek nagylelkű mecénása volt. Dürer – mint életjáradékkal is támogatott művész – Lucas Cranach és Albrecht Altdorfer társaságában rajzokat készített a császár latin nyelvű imakönyvébe.

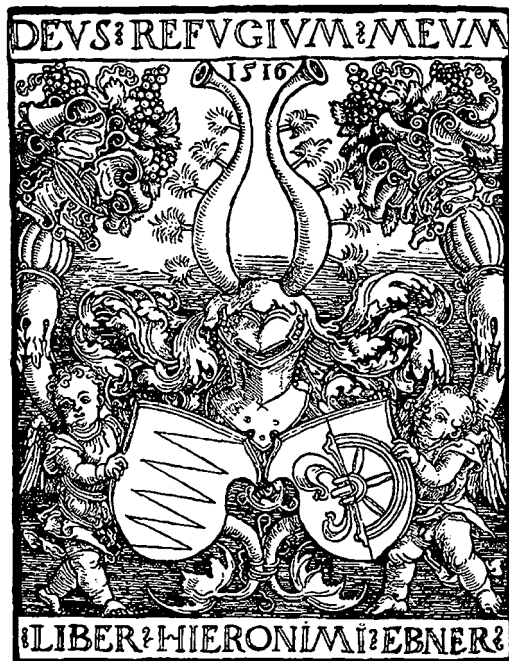
Az ex libris műfajában is az elsők közt alkotott, 1500–1525 körülről több könyvjegyet és ex libris tervet tulajdonítanak neki. Barátja, Willibald Pirckheimer (1470–1530) humanista – 1497-től Nürnberg tanácsosa, a reformáció híve – nagyírú könyvtára számára 1501–1504 között metszett egy fametszetű ex librist. Ezen a „Liber Bilibaldi Pirckheimer” [Bilibald = Willibald Pirckheimer könyve] mellett a „Sibi et amicis P.” [Magának és a barátainak P. = Pirckheimer] felirat olvasható. Az ex libris két változata ismert, a nagyobb méretű felül kiegészül az „Inicium sapientiae [est] timor Domini”, azaz „A bölcsesség kezdete az Úr félelme” szöveggel, három nyelven, héberül, görögül és latinul. Az ex libris ábráján Pirckheimer és felesége, született Crescentia Rieter kettős, ún. házassági címere látható, egyéb növényi és alakos díszítőelemekkel. (1. ábra)

Pirckheimer számára egy tollrajzolatú ex libris tervet, emellett Pirckheimer vitairataihoz és fordításaihoz díszes borítókat is készített Dürer.

A nürnbergi Michel Behaim von Schwarzbach (1459–1519) patrícius részére metszett ex libris címeres kompozíciója abban különleges, hogy az ábra alatt üres tábla áll, a tulajdonos ide írhatta be a nevét. A lap keletkezését egyes források 1509-re teszik.

A nürnbergi Hieronymus Ebner von Eschenbach (1477–1532) főbíró, a reformáció nagy pártfogója részére metszett 1516-os címeres ex librisen „Deus refugium meum” [Isten a menedékem] felirat olvasható, házassági címerrel. (2. ábra)

Dürer valószínűleg készített még ex librist Lazarus Spengler nürnbergi tanácsírnok, tudós, költő részére (1515), aki legjobb barátai közé tartozott, emellett Johannes Stabius természettudós, császári történetírónak (1521 k.). Utóbbi ex libris kapcsán többen kétségbe vonják a szerzőségét.

2. ábra. Hieronymus Ebner von Eschenbach ex librise (grafikus: A. Dürer)

Ismeretesek ex libris tervei Melchior Pfinzing számára szerencsekerékkel (1515 k.); Johann Tscherte bécsi császári építőmester részére címerrel (1521 k.); egy színezett tollrajz szárnyas edénnyel, oroszlánnal és egy tollrajz címet tartalmazó vademberrel.

Dürer három fiatal festő barátja Hans Sebald Beham (1500–1550), annak testvére, Barthel Beham (1502–1540) és Georg Pencz (1500 k.–1550) voltak. Bizonyos források Hans Sebald Behamot Dürer tanítványának tartják, mások csak követőjének. Leginkább réz- és fametszeteiről, miniatúráiról híres: 1500 fa- és 252 rézmetszete nagyrészt könyvillusztráció. Neki (vagy testvérének) tulajdonítják a legrégebb ismert magyar könyvtárjegyeket, a Werbőczy István országbíró és a Hans Teilnkes pozsonyi polgár nevére szóló ex libriseket. Ezek mindegyike Nürnbergben készült, az előbbi 1521–1522 táján, az utóbbi 1525-ben. Hans Teilnkes ex librisén a pajzsban kétfejű oroszlán, a sisakon agancsos férfialak látható. A név valószínűleg a metsző elírása miatt lett Teilnkes, valójában a Telekesi család egy tagjára vonatkozhat.

A kortársak közül megemlítem még Lucas Cranach (1472–1553) német festő, grafikust, aki 1509 táján Dietrich Bloch orvosprofesszor szá-

3. ábra. Várkonyi Károly emlégrafikája

mára metszett könyvjegyet. A Dürer-iskolához tartozó Hans Springinklee (1490/1495 k.–1540 k.) 1516-ban Georg Tannstetternek készített ex librist az égbolt és a csillagok ábrázolásával.

Pirckheimer 1528-ban megélte Dürer halálát. E szavakkal búcsúzott barátjától: „Ha Isten hosszabb életet adott volna neki, még igen sok csodálatos, különös dolgot hozott volna napvilágra. [...] De az Isten, aki minden dolgot a legjobban rendez el, ezt már – bizonyára nem ok nélkül – nem engedte.”

Dürer munkássága nagy hatást gyakorolt a képzőművészeti életre, réz- és fametszeteinek kivételes ábrázolóereje, részletgazdagsága miatt a metszés nagymestereként tisztelték kortársai és az utókor is. Emlékére, műveivel, portréjával számos ex libris, in memoriam lap készült a 20–21. században is, gondolhatunk itt többek között Várkonyi Károly, Gáborjáni Szabó Kálmán, Farkas József, Fery Antal, König Róbert, Vén Zoltán alkotásaira. (3. ábra) Hazánkban az 1935 októberében Debrecenben megalakuló és 1949-ig működő Ajtósi Dürer Céh nevében is őrizte az emléket. (4. ábra) Napjainkban ennek hagyományait folytatja a 2000-tól fennálló Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete (GADE).

Főbb szakirodalmak

Áfra János: *Dürer után szabadon, A 15 éves Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete kiállítása, Új Művészet*, 2015/11. sz., <http://www.ujmuveszet.hu/2015/11/durer-utan-szabadon/>

Deé Nagy Anikó: *A marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtár ex librisei*, Bp., Balassi Kiadó – Kolozsvár, Polis Könyvkiadó, 2001, 15, 25.

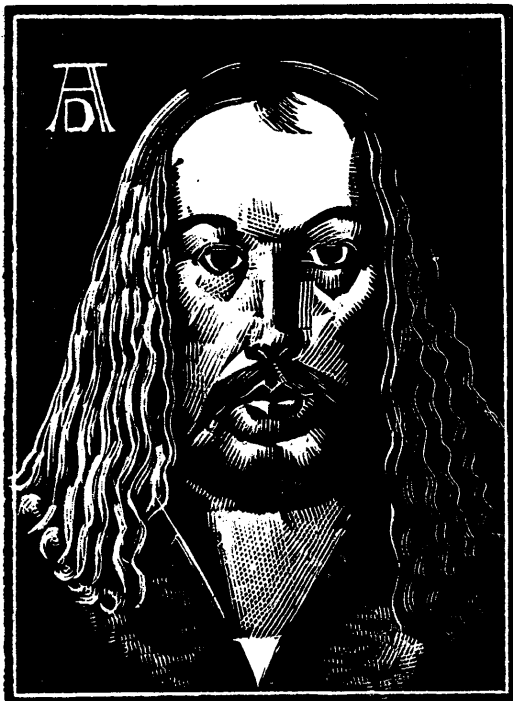
Dörnyei, Sándor: *Zur Geschichte des ungarischen Exlibris im 16. Jahrhundert*, In: *Armarium. Studia ex historia scripturae, librorum et ephemeridum*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1976, 127–134.

Galambos Ferenc: *Dürer az ex libris művész*, Kisgrafika Értesítő, 1971. április, 770–775.

Régi magyar ex librisek 1521–1900. leíró katalógus, összeáll. Nyireő István, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 1970, 3, 12.

Szalai Elek: *Albrecht Dürer és Willibald Pirckheimer a reformáció mozgalmában*, Székesfehérvár, 1980, 22. (doktori értekezés)

Tevelyné Kulcsár Andrea: *Albrecht Dürer és a könyvművészet*, Bp., Remek-Mű Kiadó, 2008, 43, 82–83., http://toldyferenc.elte.hu/Tevelyne_Kulcsar_Andrea.pdf

**AJTÓSI ♦ DÜRER
CÉH ♦ DEBRECEN**

4. ábra. Gáborjáni Szabó Kálmán fametszete

A tökéletes könyv receptje.

Salzer EOS

Matt famentes könyvpapír
optikai fehérítés nélkül,
többféle színárnyalatban.

IGEPA Book

Fatartalmú volumenizált,
krémszínű könyvpapír.

IGEPA Line

Szürke, könnyített könyvkötőlemez

Kérje ajánlatunkat és részletes tájékoztatónkat
kapcsolattartójánál vagy vevőszolgálatunkon!

vevoszolgalat@igepa.hu

+36 20 945 7353

+36 20 954 8518

IGEPA 2R